

Окремі питання, що виникають при оформленні спадщини

Питання спадкування є досить складним і містить безліч важливих нюансів. До стресу та проблем пов'язаних з втратою близької людини може додатися додатковий головний біль – оформлення спадщини. Всі громадяни України повинні знати, що в нашій державі діє Презумпція знання законодавства ([лат. Ignorantia juris non excusat](#) — незнання закону не вибачається) — кожен вважається таким, що знає [закони](#), саме тому обов'язок додержання законів передбачає і обов'язок їх знання, саме тому закони повинен знати кожний. З цього положення і випливає загальновідома формула: незнання законів не звільняє від [юридичної відповідальності](#), щоб уникнути ускладнень щодо оформлення спадкових прав та зробити цей процес для громадян більш зрозумілим, рекомендуємо вчасно, а саме до шести місяців з часу відкриття спадщини, звернутися в будь-яку державну нотаріальну контору або до приватного нотаріуса для отримання консультації з питань спадкування. Ви отримайте відповіді на найважливіші питання про те, який порядок прийняття спадщини, куди подається заява на прийняття спадщини та в які терміни, як відновити пропущений строк та інше, адже смерть людини є юридичним фактом, що породжує виникнення певних наслідків.

Оформлення спадщини одна з найбільш складних нотаріальних дій. Тут потрібно враховувати масу нюансів. І, крім чисто юридичних аспектів та стрімко мінливого законодавства, існує ще й психологічна складова – спадщина це горе, іноді додаються складні сімейні відносини, матеріальні питання.

Отже, для прийняття спадщини чи відмови від прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, автоматично вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом встановленого законом строку він не заявить про відмову від неї. У разі відсутності у паспорті такого спадкоємця відмітки про реєстрацію його місця проживання доказом постійного проживання із спадкодавцем може бути: довідка органу реєстрації місця проживання про те, що місце проживання спадкоємця на день смерті спадкодавця було зареєстровано за однією адресою зі спадкодавцем. Ті ж спадкоємці, які не проживали постійно з спадкодавцем на час відкриття спадщини, мають особисто подати до нотаріуса заяву про прийняття спадщини. Зверніть увагу, що подача заяви про прийняття спадщини представником – не допускається. Якщо спадкоємець протягом шести місяців не подав до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв спадщину. Суд може визначити спадкоємцю, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Відповідно до п.24 Постанови Пленуму Верховного суду України від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» особа, яка не прийняла спадщину в установленій законом строк, може звернутися до суду з позовною заявою про визначення додаткового строку для прийняття спадщини відповідно до частини третьої статті 1272 ЦК України.

Зазначене положення застосовується до спадкоємців, в яких право на спадкування виникло з набранням чинності вищевказаним Кодексом. Суди

відкривають провадження в такій справі у разі відсутності письмової згоди спадкоємців, які прийняли спадщину (частина друга статті 1272 ЦК України), а також за відсутності інших спадкоємців, які могли б дати письмову згоду на подання заяви до нотаріальної контори про прийняття спадщини. Відповідачами у такій справі є спадкоємці, які прийняли спадщину. При відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. За наявності у спадковій справі заяви спадкоємця про відмову від права на спадщину його вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини задоволенню не підлягають. Додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини, не може перевищувати шестимісячного строку, встановленого статтею 1270 ЦК України для прийняття спадщини. Спадкоємець, який прийняв спадщину в наданий судом додатковий строк, має право звернутися до суду з вимогами про внесення змін до свідоцтва про право на спадщину, якщо спадкоємці, які прийняли спадщину, не дають згоду на внесення нотаріусом за місцем відкриття спадщини цих змін. На підставі рішення суду нотаріус видає спадкоємцям нові свідоцтва про право на спадщину. Відповідно до листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» позов про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини подається:

1. У разі відсутності письмової згоди усіх спадкоємців, які прийняли спадщину, на подання спадкоємцем, який пропустив шестимісячний строк, заяви про прийняття спадщини до нотаріальної контори;

2. У разі пропуску шестимісячного строку подання заяви про прийняття спадщини до нотаріальної контори та відсутності інших спадкоємців, які прийняли спадщину та могли б дати письмову згоду на подання цієї заяви.

При вирішенні справ про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини слід також враховувати, що додатковий строк визначається у разі, якщо суд визнає причини пропуску строку для прийняття спадщини поважними. У зазначеній категорії справ є обов'язковим обґрунтування в мотивувальній частині судового рішення поважності причин пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини. Суди переважно правильно вирішують питання поважності причин пропуску зазначеного строку та визнають поважними: тривалу хворобу, перебування спадкоємця тривалий час за межами України, відбування покарання в місцях позбавлення волі, перебування на строковій військовій службі в Збройних Силах України тощо. Подати заяву можна як до державної нотаріальної контори, так і до приватного нотаріуса. Повноваження та процедура абсолютно однакова. Кожен може вибрати того нотаріуса, який йому зручніший.

Інше важливе питання, яке виникає при оформленні спадщини – це смерть одного з подружжя, отже у разі смерті одного з подружжя нотаріус згідно зі статтею 71 Закону України «Про нотаріат» за місцем відкриття спадщини видає свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя. Статус подружжя чоловік і жінка набувають з моменту реєстрації шлюбу. Відповідно

до статті 27 Сімейного кодексу України (далі – СК України) державна реєстрація шлюбу засвідчується свідоцтвом про шлюб.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя нотаріус вимагає документ, який підтверджує факт реєстрації шлюбу. Крім того, перевірка факту перебування подружжя у зареєстрованому шлюбі на момент набуття майна у власність може бути проведена нотаріусом за даними Державного реєстру актів цивільного стану громадян шляхом отримання відповідного витягу.

На підставі положень частини 2 статті 21 СК України проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Отже, основною умовою для визначення статусу пережившого подружжя є реєстрація шлюбу за умови, що такий шлюб не припинився шляхом його розірвання на момент смерті одного з подружжя.

Кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (стаття 60 СК України). Частиною третьою статті 368 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Режим спільної сумісної власності подружжя означає, що дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпоряджання майном, якщо інше не встановлено домовленістю між ними (стаття 63 СК України).

При визначенні розміру частки дружини та чоловіка у спільному майні подружжя вважається, що частки кожного з подружжя є рівними, як це закріплено у нормі статті 70 СК України.

Слід вказати, що подружжя за шлюбним договором може визнати певне майно особистою приватною власністю одного з подружжя (статті 93 та 97 СК України). У такому випадку режим спільної сумісної власності подружжя на таке майно не розповсюджується, а отже свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, в разі смерті одного з них, не видається.

Винятком є житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, та земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації, у період з 08 лютого 2011 року до 12 червня 2012 року, коли діяв Закон України «Про внесення змін до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя» №1319-IV від 11 січня 2011 року. При оформленні спадщини як за законом, так і за заповітом у випадках, коли із документа, що посвідчує право власності, вбачається, що майно може бути спільною сумісною власністю подружжя, повинен з'ясувати, чи є у спадкодавця той з подружжя, який його пережив і який має право на 1/2 частку в спільному майні подружжя. За наявності другого з подружжя нотаріус видає йому свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя. У цьому свідоцтві за наявності згоди другого з подружжя, на підставі заяви спадкоємців може бути визначена і частка померлого у спільній власності. Можливість визначення частки впливає зі змісту частини другої статті 71 Закону України «Про нотаріат».

Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, у разі смерті одного з подружжя, який не був «титульним» власником.

Тут слід вказати, що Сімейний кодекс України та Цивільний кодекс України дають можливість подружжю зробити поділ (виділ) майна, але за їх життя, шляхом укладення відповідних договорів.

Натомість, у разі смерті одного з подружжя, який не є «титульним» власником, застосування поділу (виділу) частки шляхом видачі свідоцтва про право власності виключається з огляду на наступне.

По-перше, відсутнє волевиявлення сторін.

По-друге, у зв'язку із смертю фізичної особи припиняється її цивільна правоздатність (ст. 25 ЦК України). Ця позиція підтверджується і судовою практикою. У листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 №24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування»

По-третє, право власності нерозривно пов'язане з особою власника і у разі смерті такої особи, право власності припиняється автоматично (частина одинадцята статті 346 ЦК України).

Слід звернути увагу, що існує таке поняття як спадкування за за правом представлення. Спадкування за правом представлення настає за наявності певних умов, спадкоємці за правом представлення можуть бути закликані до спадкування. По-перше, лише у разі смерті спадкоємця за законом до відкриття спадщини його нащадки закликаються до спадкування. По-друге, цей спадкоємець за свого життя не має бути усунений від права на спадкування в установленому законом порядку. По-третє, має бути відсутній заповіт або визнаний недійсним у судовому порядку.

Отже, відповідно до частини першої статті 1223 ЦК України право на спадкування мають особи, визначені у заповіті. А частиною другою статті 1223 ЦК України передбачено, що в разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі не охоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування за законом одержують особи, визначені у статтях 1261-1265 цього Кодексу. Відповідно до частини другої статті 1223 ЦК України право на спадкування за законом після смерті спадкодавця одержують особи, визначені у статтях 1261-1265 цього Кодексу. Відповідно до статті 1261 ЦК України діти спадкодавця у першу чергу мають право на спадкування. Згідно з частиною першою статті 1266 ЦК України ту частину спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, якби вони були живими на час відкриття спадщини, спадкують внуки, правнуки спадкодавця.

Спадкування за правом представлення - це специфічний порядок набуття права на спадкування за законом, який не є окремою підставою або видом спадкування і за яким суб'єктами спадкування стають певні спадкоємці за законом. До спадкування за правом представлення закликаються лише особи, вказані в ст. 1266 ЦК. За правом представлення можуть спадкувати онуки, правнуки, прабаба, прадід, племінники, двоюрідні брати та сестри. Цей перелік осіб є вичерпним та розширенню не підлягає. Немає підстав розширювати цей перелік за рахунок осіб, які в якості двоюрідних племінників, двоюрідних онуків мають право на спадкування як спадкоємці п'ятої черги спадкоємців за законом.

Так само й діти племінниці спадкодавця не можуть спадкувати за правом представлення. У ч. 6 ст. 1266 ЦК зазначається, що при спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення. По прямій низхідній лінії родинність визначається виключно від пращура до нащадка (прапрадід, прадід, дід, батько, син, онук, правнук, праправнук).

Для спадкування за правом представлення також характерна черговість, як і для спадкування за законом. Спадкоємці за правом представлення спадкують в ту чергу, в яку спадкував би їх померлий родич. За наявності у спадкодавця племінників, які є спадкоємцями другої черги за правом представлення, після померлої матері — рідної сестри спадкодавця, дядько та тітка спадкодавця, які є спадкоємцями третьої черги (ст. 1263 ЦК), до спадкування не закликаються.

Так, онуки можуть спадкувати за правом представлення у першу чергу після смерті свого діда, якщо їх батько помер раніше. Вони закликаються разом з іншими спадкоємцями за законом першої черги, проте вони не будуть вважатися спадкоємцями за законом, а тому не можуть користуватися певними правами, які надані спадкоємцям за законом.

Щодо оподаткування спадщини, нульова ставка застосовується до:

- об'єктів спадщини, що успадковуються членами сім'ї спадкодавця першого та другого ступенів споріднення (перший ступінь споріднення : батьки, чоловік або дружина, діти такої фізичної особи, у тому числі усиновлені; другий ступеня споріднення : рідні брати та сестри, баба та дід з боку матері і з боку батька, онуки) Застосовується до доходів, отриманих починаючи з 1 січня 2017 року платником податків у вигляді спадщини/дарунка;

- до об'єктів нерухомості; об'єктів рухомого майна, зокрема: предмети антикваріату або витвір мистецтва; природне дорогоцінне каміння чи дорогоцінний метал, прикраса з використанням дорогоцінних металів та/або природного дорогоцінного каміння; будь-який транспортний засіб та приладдя до нього; інші види рухомого майна, готівка або кошти, що зберігаються на рахунках спадкодавця, відкритих у банківських і небанківських фінансових установах, у тому числі депозитні (ощадні), іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю що успадковується особою, яка є інвалідом I групи або має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, та вартість об'єкта нерухомості та об'єкта рухомого майна (предмет антикваріату або витвір мистецтва; природне дорогоцінне каміння чи дорогоцінний метал, прикраса з використанням дорогоцінних металів та/або природного дорогоцінного каміння; будь-який транспортний засіб та приладдя до нього; інші види рухомого майна) що успадковуються дитиною-інвалідом;

- на грошові заощадження, поміщені до 2 січня 1992 року в установи Ощадного банку СРСР та державного страхування СРСР, що діяли на території України, а також у державні цінні папери (облігації Державної цільової безпроцентної позики 1990 року, облігації Державної внутрішньої виграшної позики 1982 року, державні казначейські зобов'язання СРСР, сертифікати Ощадного банку СРСР) та грошові заощадження громадян України, поміщені в установи Ощадного банку України та колишнього Укрдержстраху протягом 1992-1994 років, погашення яких не відбулося, що успадковуються будь-яким спадкоємцем.

Не менш важливе питання спадкування – це спадкування, у разі оголошення людини померлою. Оголошення померлою – це коли, наприклад, немає тіла

померлого, але є докази, що людина загинула. Тоді необхідно звернутись до суду і отримати рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або про встановлення факту смерті особи в певний час. Після прийняття судом такого рішення необхідно звернутись в орган державної реєстрації актів цивільного стану та отримати свідоцтво про смерть. Отже: факт смерті фізичної особи і час відкриття спадщини нотаріус перевіряє по свідоцтву про смерть, виданого органом державної реєстрації актів цивільного стану або за безпосереднім доступом до реєстру актів цивільного стану.

У разі якщо в свідоцтві про смерть спадкодавця зазначено лише місяць та рік або тільки рік смерті, часом відкриття спадщини слід вважати відповідно останній день зазначеного місяця або 31 грудня поточного року.

Якщо смерть громадянина була зареєстрована на території іншої держави, наприклад, Німеччини, то нотаріусу подається відповідний документ, виданий компетентними органами іноземної держави. І в цьому випадку необхідна його легалізація, а саме проставити апостиль. Якщо ж свідоцтво про смерть видано, наприклад, в Російській Федерації, то міжнародним договором України передбачено, що такий документ приймається без додаткової процедури легалізації. Описати всі випадки, коли документ потребує легалізації, коли – ні, та і взагалі охопити всі питання та нюанси неможливо.

Головний висновок, який потрібно зробити – протягом півроку з моменту смерті завітайте до нотаріуса. Для того, щоб смерть рідної людини не додала вам ще й юридичних проблем, закликаємо, невідкладно навідайтесь до найближчого нотаріуса для консультації, розкажіть про свою ситуацію, покажіть документи, які маєте, розкажіть про всіх спадкоємців та порадьтесь.

Управління з питань нотаріату

Головного територіального управління юстиції у місті Києві